

Эргешалиев Б.Э., Момунова Г.А., Айдарова М.Д.

БАТКЕН ОБЛАСТЫНДАГЫ ДАРЫ ӨСҮМДҮКТӨРДҮН
ТҮРЛӨРҮ ЖАНА МҮНӨЗДӨМӨЛӨРҮ

Эргешалиев Б.Э., Момунова Г.А., Айдарова М.Д.

ВИДЫ И ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЕКАРСТВЕННЫХ
РАСТЕНИЙ В БАТКЕНСКОЙ ОБЛАСТИ

Ergeshaliev B., Mommunova G., Aidarova M.

TYPES AND CHARACTERISTICS OF MEDICINAL
PLANTS IN BATKEN REGION

УДК: 574

Кыргыз Республикасынын Баткен облусу өлкөнүн экологиялык жактан ар түрдүү болгон региондорунун бири болуп саналат. Анын флорасы өсүмдүктөрдүн түрлөрүнүн бай ар түрдүүлүгүн билдирет. Баткен аймагы өзүнүн өзгөчө географиялык жайгашуусунун жана климаттык шарттарынын аркасында дарылык өсүмдүктөрдүн бай түрдүүлүгүнө ээ. Алардын көпчүлүгү баалуу дары өсүмдүктөрү катары өзгөчө мамилени талап кылат. Макалада Баткен облусунун аймагында өскөн дары өсүмдүктөрдүн түрлөрү, алардын мүнөздөмөлөрү, ошондой эле дарылык касиеттери жана аларды салттуу жана заманбап медицинада колдонуу үчүн потенциалдуу мүмкүнчүлүктөр каралат. Айыктыруучу дары өсүмдүктөр салттуу жана заманбап медицинада маанилүү ролду ойнойт жана ар кандай ооруларды натыйжалуу жана жеткиликтүү дарылоо менен камсыз кылат. Бул макалада фармацевтикалык өнөр жайда жана элдик медицинада колдонуу үчүн дары өсүмдүктөрдүн потенциалына комплекстүү анализ жасалып, аларды колдонуу жолдору талдоого алынды.

Ачкыч сөздөр: Баткен областы, дары өсүмдүктөр, элдик медицина, дарылоо, заманбап медицина, флора, көп түрдүүлүк, экологиялык шарт, жаратылыш ресурстары.

Баткенская область Кыргызской Республики является одним из наиболее экологически разнообразных регионов страны. Его флора представляет собой богатое разнообразие видов растений. Баткенский край, благодаря своему уникальному географическому положению и климатическим условиям, обладает богатым разнообразием лекарственных растений. Многие из них требуют особого отношения как ценные лекарственные растения. В статье рассматриваются виды лекарственных растений, произрастающих на территории Баткенской области, их характеристики, а также лечебные свойства и потенциальные возможности их применения в традиционной и современной медицине. Целебные лекарственные растения играют важную роль как в традиционной, так и в современной медицине и обеспечивают эффективное и доступное лечение различных заболеваний. В этой статье был проведен комплексный анализ потенциала лекарственных растений для использования в фармацевтической промышленности и народной медицине, а также проанализированы способы их использования.

Ключевые слова: Баткенская область, лекарственные растения, народная медицина, лечение, современная медицина, флора, разнообразие, экологические условия, природные ресурсы.

The Batken region of the Kyrgyz Republic is one of the most ecologically diverse regions of the country. Its flora is a rich variety of plant species. Due to its unique geographical location and climatic conditions, Batken region has a rich variety of medicinal plants. Many of them require special treatment as valuable medicinal plants. The article discusses the types of medicinal plants growing in the Batken region, their characteristics, as well as their medicinal properties and potential applications in traditional and modern medicine. Medicinal medicinal plants play an important role in both traditional and modern medicine and provide effective and affordable treatment for various diseases. In this article, a comprehensive analysis of the potential of medicinal plants for use in the pharmaceutical industry and folk medicine was carried out, as well as ways to use them.

Keywords: Batken region, medicinal plants, traditional medicine, treatment, modern medicine, flora, diversity, environmental conditions, natural resources.

Дары чөптөрдү илгертен бери адамдар ар кандай ооруларды дарылоодо колдонуп келишкен. Кыргызстандын түштүк-батышында жайгашкан Баткен облусу климаттык жана экологиялык шарттардын ар түрдүүлүгү менен мүнөздөлөт. Мунун өзү бай биологиялык ар түрдүүлүккө өбөлгө түзөт.

Жергиликтүү өсүмдүктөр дарылык касиети менен салттуу медицинанын гана эмес, айыл чарбасынын да маанилүү компоненти болуп саналат. Баткен облусу Кыргызстандын түштүк-батыш бөлүгүндө жайгашкан, Тажикстан жана Өзбекстан менен чектешет. Бул аймак тоо кыркаларын, дарыя өрөөндөрүн, тоо этектерин жана ойдуңдарды камтыган ар кандай рельефке ээ болуп саналат. Бул болсо флоранын ар кандай түрлөрүнүн өсүшүнө шарт түзөт. Климаты кескин континенттик, жайы ысык жана кышы суук, бул өсүмдүктөрдүн курамына да таасирин тийгизет.

Айыктыруучу өсүмдүктөр салттуу жана заманбап медицинада негизги орунда туруп, ар кандай ооруларды натыйжалуу жана жеткиликтүү дарылоону камсыз кылат. Акыркы жылдары чөптөрдүн медицинасына болгон кызыгуу бир топ өстү. Бул адамдардын табигый жана анча агрессивдүү эмес дарылоого болгон каалоосу менен шартталган. Кыргызстандын Баткен аймагы өзүнүн өзгөчө географиялык жайгашуусунун жана климаттык шарттарынын өзгөчөлүгүнө жараша дарылык өсүмдүктөрдүн бай түрдүүлүгүнө ээ экендиги менен айырмаланат. Бул өсүмдүктөр элдик медицинада гана колдонулбастан, жаңы дары-дармектерди жаратуу мүмкүнчүлүгүнө ээ. Баткен аймагындагы дары өсүмдүктөрдү изилдөө бир нече себептер улам актуалдуу болуп саналат. Алардын айрымдарын карап көрөлү.

1. Биологиялык ар түрдүүлүк: Баткен аймагы тоолуу жана түздүк ландшафттардын уникалдуу айкалышы менен мүнөздөлөт. Бул өсүмдүктөрдүн ар кандай түрлөрүнүн көптүгүнө шарт түзөт. Бул өсүмдүктөрдүн көп түрдүүлүгү фармацевтика тармагында колдонуу үчүн жогорку потенциалга ээ болот. Бирок, бул багыттагы изилдөө иштери бүгүнкү күндө жеткиликтүү эмес.

2. Салттуу колдонуу: Баткен аймагынын калкы кылымдар бою ар кандай ооруларды дарылоо үчүн жергиликтүү өсүмдүктөрдү колдонуп келишкен. Бул салттарды жана ыкмаларды изилдөө чөптөрдү дарылоонун жаңы жана эффективдүү жолдорун табууга алып келиши мүмкүн.

3. Илимий негиздеме: кээ бир өсүмдүктөр элдик медицинада белгилүү болсо да, алардын илимий негиздери жана клиникалык сыноолору көп учурда жетишсиз. Бул өсүмдүктөрдүн химиялык курамын, фармакологиялык касиеттерин жана таасир этүү механизмдерин изилдөө алардын маанисин жана заманбап медицинада колдонулушун бир топ жогорулатат.

4. Экологиялык мааниси: жергиликтүү өсүмдүктөрдү изилдөө жана сактоо биологиялык ар түрдүүлүктү сактоого жана сейрек кездешүүчү жана эндемикалык түрлөрдүн тукум курут болушуна жол бербейт. Бул глобалдык климаттын өзгөрүшү жана урбанизация шартында өзгөчө маанилүү экендиги белгилүү.

5. Экономикалык мааниси: жергиликтүү өсүмдүктөрдүн негизинде жаңы дары-дармектерди иштеп чыгуу, жаңы жумуш орундарын түзүү жана жергиликтүү экономиканы стимулдаштыруу аркылуу аймактын экономикалык өнүгүүсүнүн маанилүү фактору болушу мүмкүн.

Баткен облусунда өскөн дары өсүмдүктөр түрлөрү, үй-бүлөлөрү жана колдонуу ыкмалары менен кошо ар кандай белгилери боюнча классификацияланышы мүмкүн. Төмөндө медицина үчүн эң кеңири таралган жана баалуу түрлөр бар.

1. Чөп өсүмдүктөрү – сезгенүүгө каршы, антисептикалык жана жараларды айыктыруучу касиеттери менен белгилүү. Ал тери ооруларында, жараларды жана күйүктөрдү дарылоодо жана дененин жалпы абалын жакшыртууда колдонулат. Көп жылдык чөп өсүмдүктөрү – сезгенүүгө каршы, гемостатикалык жана айыктыруучу касиети бар. Ашказан-ичеги-карын ооруларында, ошондой эле суук тийгенде жана дем алуу жолдорунун ооруларында колдонулат. Буга зире өсүмдүгүн кошууга болот.

Зире – таза түрүндө да, ар кандай кайнатмаларда, тундурмаларда жана аралашмаларда да көптөгөн ооруларды дарылоого жардам берет. Дем алуу системасынын ооруларында дем алуу жолдорун жакшы тазалайт. Жүрөк айлануу, анын ичинде кош бойлуу аялдарда токсикоз менен күрөшөт. Диуретикалык жана жумшак ич алдыруучу таасирге ээ. Бөйрөк жана ашказан ооруларын дарылоодо колдонулат, газдын көбөйүшү, ичеги-карындын иштешин жакшыртат. Табитти жогорулатат. Жаш балдарга зире коликти азайтуу үчүн берилет. Эмчек эмизген энелердин сүтүн көбөйтүү үчүн колдонулат. Эс тутумдагы көйгөйлөргө, уйкусуздукка жардам берет, мээнин ишин жакшыртат. Көздүн көрүүсүн калыбына келтирүүгө жана бекемдөөгө жардам берет. Афродизиак катары колдонулат. Денени жылытууга жардам берет, суук температурага чыдаган адамдар үчүн, ошондой эле улгайган адамдар үчүн абдан пайдалуу. Индияда кумин дарыгерлери эпилепсияны басандатып, холераны дарылашат. Жара дарылоодо колдонулат. Уулуу курт-кумурскалар чакканда азапты жеңилдетүүчү каражат катары колдонулат.

Шалфей – сезгенүүгө каршы жана бекемдөөчү касиеттери менен белгилүү. Тамактын сезгенишин, суук тийүүнү дарылоо үчүн, ошондой эле тамак сиңирүүнү жакшыртуу үчүн инфузия жана кайнатма түрүндө колдонулат. Шалфейдин кайнатмалары жана тундурмалары ооз көңдөйүнүн сезгенүү патологияларында – стоматиттерде, гингивиттерде, хейлиттерде, тиштин канында тутантуучу жана

антисептик катары колдонууга көрсөтүлгөн. Кайнатма же шалфей эфир майы менен дем алуу сезгенүү процессин азайтуу жана дем алуу жолдорунун сезгенүүсүндө бронхиалдык секрециянын өтүшүн жакшыртуу үчүн сезгенүүгө каршы жана кабырчык чыгаруучу каражат катары сунушталышы мүмкүн. Шалфей жалбырагына негизделген дары – дармектерди кекиртектин жана кекиртектин сезгенүү патологиясынын айкалышкан терапиясында да колдонсо болот.

2. Бадалдар жана дарактар. Роуэн (Чычырканак, облепиха) – Роуэн мөмөсү витаминдерге, ошондой эле флавоноиддерге жана органикалык кислоталарга бай. Иммунодук системаны чыңдоо жана суук тийүүнү дарылоо үчүн эң сонун каражат. Арча – бөйрөктүн иштешин жакшыртуу үчүн, заара чыгаруучу жолдордун ооруларында, ошондой эле антисептик катары колдонулат [3].

Ит мурун – Ит мурун мөмөсүндө кара карагат менен лимонго караганда аскорбин кислотасы көп. Анын жемиши менен иммунитетти көтөрүп, тамак сиңирүүнү жакшыртып, ал тургай карылыкты кечендетсе болот.

Итмурун-сабагы 15 смден 10 мге чейин тик, сойлоп жүрүүчү жалбырактуу бадал. Итмурундун мекени Иран менен Гималайдын тоо капталдары болуп эсептелет. Өсүмдүктүн жемиштеринин дарылык сапаттары Байыркы Грецияда жана Римде белгилүү болгон. Ит мурундун пайдалуу касиеттерин белгилүү окумуштуу жана дарыгер Авиценна өз эмгектеринде айткан. Ошол мезгилдерде мөмөлөрдү чийки жеп, кайнатмаларга кошушкан.

Мөмөлөрдүн кызыл-кызгылт сары түсү аларда бета – каротиндин бар экенин көрсөтүп турат. Ал организмде А витаминине айланат. Артритке жардам берет (муун оорулары, кемирчектин ичкеришине алып келет). Ит мурун порошогу анальгетиктер жана сезгенүүгө каршы таасирлерге ээ. Мөмөнүн курамындагы антиоксиданттар кычкылдануу стрессинин терс таасирин азайтат. Ит мурун жүрөк жана кан тамырлардын саламаттыгын сактайт, кан басымын төмөндөтөт. Ит мурунду колдонуу кандагы канттын деңгээлин төмөндөтүүгө жана экинчи типтеги диабеттин алдын алууга жардам берет. Айрыкча семирүү жана гипертония (жогорку басым) менен ооруган адамдар үчүн пайдалуу.

3. Сүт азыктары жана фениссуленттер. Эуфорбия – бул тукумдагы өсүмдүктөр сезгенүүгө каршы жана антисептикалык таасирге ээ. Экзема жана псориаз сыяктуу тери ооруларын дарылоодо элдик медицинада колдонулат. Эуфорбия (лат. Молочница тукумунун жаркын өкүлү. Бул тукумга кээде бири-биринен кескин айырмаланган өсүмдүктөрдүн көптөгөн түрлөрү (2000гө жакын) кирет. Эуфорбиянын басымдуу көпчүлүк сорттору үй шартында ийгиликтүү өстүрүлөт. Бадалдар оригиналдуу формасы, узак жашоосу жана аз тейлөөсү үчүн гүл өстүрүүчүлөр арасында чоң популярдуулукка ээ болгон. Эуфорбиянын улгайган үлгүлөрү да кооздугун жоготпойт. Сүт чөптөрүнүн дээрлик бардыгы нымдуулукту сактаган калың бутактары бар суккуленттер. Ошентип, эгер сиз көпкө кетип, сугарууну токтотсоңуз, өсүмдүк жабыркабайт. Сыртынан караганда, сүт чөптөр гавортиянын айрым түрлөрүнө, ошондой эле көпчүлүк кактустарга окшош. Белгилей кетүүчү нерсе, дээрлик бардык эуфорбияларда эуфорбин деп аталган уулуу шире бар. Бул суюктук денеде күйүк калтырышы мүмкүн, былжыр челдин кызаруусун козгойт, ал эми организмге киргенде тамак сиңирүү системасынын бузулушуна алып келет. Ушул себептен, сүттү трансплантациялоодо жана көбөйтүүдө этияттык чараларын көрүү керек. Мындан тышкары, гүл идишти кичинекей балдар жана үй жаныбарлары кире турган жерлерден алыс кармаган жакшы.

Аймактын дары өсүмдүктөрү элдик медицинада ар кандай ооруларды дарылоодо активдүү колдонулат. Көпчүлүк жергиликтүү тургундар заманбап дары-дармектердин болушуна карабастан, чөптөр менен дарылоону тандашат. Бул дары чөптөрдүн жогорку жеткиликтүүлүгү жана арзан баасы, ошондой эле, көптөгөн ооруларды дарылоодо далилденген натыйжалуулугу менен байланыштуу.

Жалбыз, Валериан сыяктуу кээ бир өсүмдүктөр нерв системасынын иштешин жакшыртуу, стресстен жана тынчсыздануудан арылтуу үчүн колдонулат.

Жалбыз - бир нече кылым мурун спикелеттен жана суу жалбызынан жасалма жол менен өстүрүлгөн жыпар жыттуу көп жылдык чөп өсүмдүгү. Ал бактерицидик, тынчтандыруучу, эс алдыруучу касиети менен белгилүү. Анын химиялык курамы пайдалуу заттарга бай, ошондуктан өсүмдүктүн жалбырактары косметологияда, тамак жасоодо, элдик жана салттуу медицинада колдонулат. Жардам катары жалбыз нерв, тамак сиңирүү жана башка оорулар менен күрөшүүдө колдонулат. Фитонциддер – ооруну козгогон бактериялардын көбөйүшүн токтотот. Ментол – антисептик жана анестезия катары иштейт. Эфир майлары – тамырларды кеңейтет, жүрөк айланууну басат. Спазмолитикалык жана сезгенүүгө каршы таасир берет. Рутин – кан тамырлардын өткөрүмдүүлүгүн төмөндөтөт. Органикалык кислоталар – уксус, валериан, линол, алма, янтарь – карылыкты жайлатат, таниндер – жараларды зыянсыздандырат, былжыр челдин сезгениши менен күрөшөт [2].

Валериананын химиялык курамы жакшы изилденген. Өсүмдүктүн тамырлары 150дөн ашык химиялык компоненттерди камтыйт, алардын көпчүлүгү фармакологиялык активдүүлүккө ээ. Валериан тамырынын курамында изовалер кислотасы, борнеол, миртенол, камфен, пинен, терпинеол, кумурска, уксус, бутир кислотасынын борнеол эфирлери бар эфир майына бай экендиги аныкталган. Валериан тамырларында ациклдүү иридоиддер аныкталат. Өсүмдүктүн курамына сесквитерпендер, гликозиддер, алкалоиддер, таниндер, органикалык кислоталар (май, уксус, Алма, пальмитин), ошондой эле минералдар (кальций, фосфор, темир, марганец, цинк) жана витамин кирет [5].

Итмурун жана чалкан сыяктуу башка өсүмдүктөр иммундук системаны чыңдоо, суук тийүү жана несеп-жыныс ооруларын дарылоо үчүн колдонулат.

Баткен облусунун экологиялык шарттары өсүмдүктөрдүн ар кандай түрлөрүнүн өсүшү үчүн жагымдуу, бирок, жергиликтүү эл тарабынан жаратылыш ресурстарын тең салмаксыз пайдалануу, өсүмдүктөрдү тийиштүү контролсуз көп санда жыйноо өсүмдүктөрдүн азайышына алып келиши мүмкүн. Ошондуктан, дары-дармек өсүмдүктөрүн туруктуу пайдалануу, өстүрүү жана аларды жыйноого жана пайдаланууга илимий мамиле жасоо үчүн белгилүү деңгээлдеги эреже-жоболор, системалуу иш-аракеттер зарыл.

Экономикалык көз караштан алганда, дары-дармек өсүмдүктөрүн өстүрүү жана кайра иштетүү аймактын айыл калкы үчүн, айрыкча органикалык айыл чарбасын өнүктүрүү шартында олуттуу киреше булагы болуп калышы мүмкүн. Ошондуктан, бул өсүмдүктөр жергиликтүү калктын ден соолугун сактоого гана жардам бербестен, аймак үчүн олуттуу экономикалык потенциалды билдирет. Ошол эле учурда жергиликтүү өсүмдүктөрдүн дарылык касиеттерин андан ары изилдөө үчүн жаратылыш ресурстарын туруктуу пайдаланууну жана илимий изилдөөлөрдү жүргүзүү зарылдыгы да маанилүү.

Алоэ Реал – бул дүйнө жүзү боюнча кеңири өстүрүлгөн алой тукумундагы көп жылдык ширелүү өсүмдүк. Анын эттүү жалбырактарында былжырлуу заттар, флавоноиддер, витаминдер бар. Элдик медицинада алоэ жараларды, күйүктөрдү жана тери ооруларын дарылоодо колдонулат. Жалбырактардын ширеси сезгенүүгө каршы жана жараны айыктыруучу касиеттеринен улам сыртынан колдонулат. Фармацевтика тармагында алоэ компоненттери терини дарылоо үчүн майларды, гелидерди жана кремдерди камтыган көптөгөн препараттарды өндүрүүдө колдонулат. Алоэ чыныгы сулуулугу жана абаны тазалоо жөндөмү менен популярдуу бөлмө гүлү болуп саналат [7].

Каланхоэ дегремона – Африканын тропикалык аймактарында жашаган Каланхой тукумундагы көп жылдык ширелүү өсүмдүк. Азыркы убакта Баткен жергесинде да кеңири таралган. Анын эттүү жалбырактары жана кичинекей гүлдөрү аны оңой эле тааныйт. Каланхоэ жалбырактарында флавоноиддер, сапониндер жана эфир майлары бар. Элдик медицинада каланхоэ жалбырактары теринин сезгенүүсүн жана инфекциясын дарылоодо колдонулат. Жалбырактын тундурмалары сезгенүүгө каршы жана антисептикалык касиеттеринен улам сыртынан колдонулат. Тропикалык өлкөлөрдө каланхоэ дегремона көбүнчө тышкы дарылоо үчүн колдонулат, ал эми үй шартында теринин сезгенүүсүн дарылоодо колдонулат. Каланхой дегремона да кооздугу жана интерьерди кооздоо жөндөмү менен популярдуу бөлмө гүлү болуп саналат. Фармацевтика тармагында каланхоэ компоненттери тери ооруларын дарылоого арналган майларды түзүү үчүн колдонулушу мүмкүн.

Шабдалы дарагы — кызгылт шабдалы дарагынын ири кош гүлдөрү менен мүнөздөлгөн сорту. Шабдалы дарагы дүйнөнүн мелүүн жана субтропикалык аймактарында өсөт. Шабдалы гүлдөрүндө флавоноиддер, эфир майлары жана таниндер бар. Элдик медицинада шабдалы гүлдөрү дем алуу органдарын дарылоодо жана иммунитетти көтөрүүдө колдонулат. Гүлдөрдүн тундурмалары сезгенүүгө каршы жана антиоксидант касиеттеринен улам ичке колдонулат. Элдик медицинада шабдалы гүлүнүн инфузиясы көбүнчө суук симптомдорду басандатуу жана иммунитетти көтөрүү үчүн колдонулат. Шабдалы дагы витаминдерге жана минералдарга бай маанилүү азык. Фармацевтика тармагында шабдалы компоненттери иммунитетти көтөрүүчү жана антипротикалык дарыларды түзүү үчүн колдонулушу мүмкүн [5].

Эрмен – Европа, Азия жана Түндүк Америкада таралган Астра тукумундагы көп жылдык чөп өсүмдүгү. Анын күмүш жалбырактары жана кичинекей гүлдөрү аны оңой эле тааныйт. Жусундун жалбырактарында эфир майлары, флавоноиддер жана таниндер бар. Элдик медицинада кадимки эрмен Курт инвазиясын жана гастритти дарылоодо колдонулат. Жалбырактардын тундурмалары антипаразиттик жана сезгенүүгө каршы касиеттеринен улам ичке колдонулат. Кадимки эрмен фармацевтика тармагындагы маанилүү өсүмдүк болуп саналат, анын компоненттери митеге каршы жана сезгенүүгө каршы дарыларды түзүү үчүн колдонулат.

Ат кулак – бул дүйнөнүн мелүүн аймактарында кездешкен жылкы тукумундагы көп жылдык чөп өсүмдүгү. Ат кулактын курамында кремний, флавоноиддер жана таниндер бар. Элдик медицинада ат

кулакты уролитияны жана заара чыгаруучу жолдордун сезгенүүсүн дарылоодо колдонулат. Сабактын тундурмалары диуретикалык жана сезгенүүгө каршы колдонулат.

Дарылык лавр жалбырагы – Европанын жана Азиянын түштүк аймактарында өскөн кызгылт түстөгү үй-бүлөнүн жашыл бадалы. Анын кочкул жашыл жалбырактары жана мөмөлөрү аны оңой эле тааныйт. Лавр жалбырактарында жана мөмөлөрүндө эфир майлары, флавоноиддер жана таниндер бар. Элдик медицинада лавр жалбырагы респиратордук ооруларды жана гастритти дарылоодо колдонулат. Жалбырактардын жана мөмөлөрдүн тундурмалары сезгенүүгө каршы жана антисептикалык касиеттеринен улам ички колдонулат. Дары лавр жалбырагы фармацевтика тармагындагы маанилүү өсүмдүк болуп саналат, анын компоненттери антипросталдык жана ашказан дарыларын түзүү үчүн колдонулат[4].

Жүгөрү – бул дүйнө жүзү боюнча кеңири өстүрүлгөн чөп, дан өсүмдүгү. Эркек дандары менен капталган бийик сабактары аны оңой тааныйт. Жүгөрү стигмасы же ургаачы гүлдөрү флавоноиддерге, сапониндерге жана калийге бай. Элдик медицинада жүгөрү стигмасынын инфузиясы уролит жана өттөгү таш ооруларын дарылоодо колдонулат. Бул стигмалар диуретикалык жана холеретикалык таасирге ээ. Бул организмди токсиндерден тазалоого жардам берет. Элдик медицинада ошондой эле боордун иштешин жакшыртуу үчүн да көп колдонулат. Жүгөрү ошондой эле крахмалга, витаминдерге жана минералдарга бай азык болуп саналат, бул аны жалпы ден-соолукка пайдалуу кылат. Фармацевтика тармагында жүгөрү стигмасы диуретикалык жана холеретикалык препараттардын курамына кирет.

Цикламен – бул жер ортолук деңизинде жана жакынкы Чыгышта жашаган цикламен тукумундагы кооз көп жылдык чөп өсүмдүгү. Анын кооз гүлдөрү жана жүрөк сымал жалбырактары аны популярдуу бөлмө гүлүнө айлантат. Цикламендин тамырларында сапониндер, флавоноиддер жана эфир майлары бар. Элдик медицинада персиялык цикламен бронхитти жана жөтөлдү дарылоодо колдонулат. Тамырдын тундурмалары сезгенүүгө каршы жана какырык чыгаруучу касиеттеринен улам колдонулат. Фармацевтика тармагында цикламендин компоненттери респиратордук ооруларды дарылоого багытталган дарыларды түзүү үчүн колдонулушу мүмкүн. Элдик медицинада цикламендин тамырынан инфузия көбүнчө жөтөлдү басуу жана бронхиттин абалын жакшыртуу үчүн колдонулат [7].

Картошка – дүйнө жүзү боюнча кеңири өстүрүлгөн көп жылдык чөп өсүмдүгү. Крахмалга, витаминдерге жана минералдарга бай түйнектер аны маанилүү азык кылат. Картошка ширеси ашказан жарасын жана гастритти дарылоодо колдонулат. Картошканын түбү күйүктү жана жараны дарылоодо сыртынан колдонулат. Элдик медицинада картошка ширеси жана түйнектер сезгенүүгө каршы жана жараларды айыктыруучу касиетке ээ. Фармацевтика тармагында картошканын компоненттери ашказан дарыларын түзүү үчүн колдонулушу мүмкүн.

Баткен аймагында кездешүүчү дары өсүмдүктөрдүн түрлөрүн жана алардын мүнөздөмөлөрүн түрдүү багытта изилдөө зарылдыгы жергиликтүү элдин ден соолугуна, социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө кам көрүү муктаждыктарына шартталган.

Бул тармакты андан ары өнүктүрүү үчүн биологиялык ар түрдүүлүктү сактоого, туруктуу айыл чарба методдорун киргизүүгө жана дары-дармек өсүмдүктөрүн медицинада коопсуз пайдалануу үчүн стандарттарды иштеп чыгууга көңүл бурууну күчөтүү керек

Адабияттар:

1. Абдраимов А.А., Джумабаева Б. Ж. "Кыргызстандын салттуу медицинасы". Кыргызстандын жарчысы журналы, 2010-ж.
2. Айдин Солих. Табигый медицина. – Бишкек, 2017-ж.
3. Краснова А. Н., Кулматов М. К. "Кыргызстандын дары өсүмдүктөрү". – Бишкек, 2005-ж.
4. Мамытбеков А.М., Осмонов М. О. "Кыргызстандагы Фитотерапия". Медицина жана саламаттык сактоо журналы, 2015-ж.
5. Султанова Б.С., Токтосунова М. Т. "Кыргызстандын дары өсүмдүктөрү: курамы жана касиеттери". – Бишкек, 2016-ж.
6. Токтосунова М.Т., Султанова Б. С. "Кыргызстандын өсүмдүк ресурстары" – Бишкек, 2012-ж.
7. Турдубаева С.А., Абдраимов А. А. "Өсүмдүктөрдүн фармакологиясы жана токсикологиясы". Фармакология жана токсикология журналы, 2019-ж.